
Оригинални научни чланак

РЕКОНСТРУКЦИЈА И ФИЗИЧКА АКТИВНОСТ РИМСКИХ ЛЕГИЈА НА ТЕРИТОРИЈИ СРБИЈЕ¹

Наташа Митић¹

¹Факултет спорта и физичког васпитања, Ниш, Србија

УДК 796.01:069.013:355.312(495.02)

САЖЕТАК

Рад покушава да прикупи вредне доказе физичке активности на територији Србије које нам историја оставља а археологија покушава да демистификује. Тражећи материјализовано време, археолози су "ухватили" тренутак у коме је на простору данашње Србије било: интензивне физичке активности и одмарања римских легија, и царева, слутећи према откривеним аренама за борилачке вештине, тркачким стазама, термалним купатилима, и луксузним вилама са мозаицима. Претпоставља се да је физичко вежбање било намењено првенствено јачању снаге и ефикасности римских војника. Мултидисциплинарном сарадњом првенствено са археолошким и војно-историјским музејима широм Србије овај рад може помоћи у демистификовању како начина вежбања војника, израде, држања и ношења оружја, тако и војничким стратегијама римских легија на овим просторима. Може користити и људима из области уметности, као и савременим војним школама.

Кључне речи: физичко вежбање, музеј, уметност, војска.

Аутор за кореспонденцију
Наташа Митић
n.mitic@yahoo.com

УВОД

Тражећи материјализовано време у виду остатака архитектуре, оруђа и оружја, култних и магијских предмета, археолози су открили да је на простору Србије рођено неколико римских императора, међу њима и два

¹ Рад је саопштен на конгресу ФИЕП 2015, Рабат, Мароко

цара: цар Константин Велики (306-337) и цар Јустинијан (527-565). Али, много је већи број римских владара који су идући у ратне походе боравили на тлу Србије, градили, умирали. Римска легија била је основна јединица римске копнене војске. *Легионар* је био војник - припадник легије.

МЕТОД РАДА

Комбинујући историјски и дескриптивни метод, анализирани су примарни извори података о остацима римских легија пронађени у музејима града: Београда, Ниша, Зајечара, Пожаревца, и Јагодине, на територији Србије. У ближој околини поменутих градова налазе се остаци римских градова и војних утврђења и логора. Селектовани су они који су директно коришћени од стране археолога у реконструкцији војне опреме тога доба.

РЕЗУЛТАТИ И ДИСКУСИЈА

На територији Србије постоје докази да су биле смештене 2 римске легије: V и VII-ма (од око 50 идентификованих). Једна легија се обично територијално везивала за једну римску провинцију у којој се бринула за њену безбедност и војну одбрану. У борби су војници ишли у три линије: у првој линији су били *хастате* (подносе први ударац непријатеља); у другој линији су били *принципес*; у трећој *триари* (најiskusнији ветерани који су одбијали напад непријатељске коњице). *Equites*, римска коњица, је нападала са крила. На почетку битке су *Leves u velites* приморавали непријатеља на блиску борбу. Често се одбацивала стара тактика борбе, и преузимала тактика и сопствених непријатеља. Мач *gladius* Римљани су нпр. преузели од становника Иберијског полуострва, ратне бродове од Картагињана а тешку коњицу и стрелце на коњима од Персијанаца. Пешадија је обично била наоружана копљима, луковима, праћкама, бодежима, мачевима, буздованима и ратним секирама, а као заштита служили су им разноврсни штитови. Унутар пешадије посебну су групу чинили стрелци. Сваки је од њих био опремљен властитим тоболцем са стрелицама, и луком чија је дужина била отприлике једнака висини човека. Стрелци су деловали у групама од три борца. Уз самога стреличара, ту је био и копљоноша који га је требао штитити, и штитоноша који је требао штитити сву тројицу. Лагане кочије с коњском вучом врло брзо су постале саставним део војске. У 9. веку пре Христа, на свакој је кочији био кочијаш и стрелац, а касније им је придодат један или двојица штитоноша. Лук стрелца на кочији био је знатно мањи од онога код стрелца у пешадији. Коњицу су формирали *equites* и помоћне јединице *Italika* који су још чинили и лаку пешадију и стрелце. Коњица је

била опремљена лагано, округлим штитом, дугим мачем и неким од копаља. Коњица је војсци битно стратегијски помагала што се покретљивости тиче. Коњица је, заједно с кочијама, представљала елитни део војске. Сваки је коњаник био опремљен малим луком и кратким мачем. У IX веку пре Христа обично је истога коња узјаживао и штитиноша, ради одбране коњаника и држања узда док је коњаник циљао. Након IX века пре Христа овај штитиноша поновно нестаје. У биткама се водила борба прса у прса међу пешадијама које су покривали стрелци, кочије и коњица. Римљани су уживали да тркама кочија, прославе своје победе на бојном пољу. Одржавале су се и биле врло омиљене трке двоколица са двопрегом (лат. *buga*) и четворопрегом (лат. *qvadruga*)². У време Републике, легије су имале по 4200 легионара. Са реформама у касном империјалном период, легија је бројала 1500 људи дајући јој већу еластичност и брзину. Константин Велики је повећао укупан број легија али је смањио број легионара у њима ради флексибилности и ограничења могућности за побуну.

Војни пут (*Via militaris*) који је ишао од Београда (Сингидунум) кроз Виминацијум (код Пожаревца), преко Ниша (Наисус), Софије (Serdica) и Једрена (Hadrijanopolis) све до Цариграда, био је спојен са Игнатијевим путем (*Via egnatia*) преко долине Вардара. На *Via militaris*-у пронађени су углавном гвоздени клинови за потковице, потковице и различити предмети од гвожђа, оплате од кола, врхови стрела, антички новац, два сафира³. **Наусос, или Наусус** (данас-Ниш), који повезује Европу са Блиским Истоком важи од давнина за капију Истока и Запада. Античко насеље Медијана највеће је по површини у околини Наисуса. Удаљено је три римске миље (око 4,5км) од античког града и опредељено као његово предграђе. Раскош откривених објеката, терме, мозаици указују на то да је то било омиљено одмаралиште највиших слојева где су, уживајући у луксузу боравили многи римски императори полазећи или се враћајући са војних похода. Константин Велики је често боравио и ту завршавао државничке послове. Историјски списи сведоче о законима из 315., 319., 324. и 334. потписаним у Наисусу⁴. У Медијани су до сада пронађени многи римски предмети, од керамике и метала, као и декоративних од мермера. На Медијани је откривена „Бронзана ограда“-раритет који као део митологије о рајској огради говори о улазу у рај (слика 1.). Сматра се да је у пракси одвајала племство од близине гладијаторске борбе. Парола „ победи или

² Мирковић, 1971.

³ Зборник радова бр. 5, 2007, стр. 28

⁴ Зборник радова бр. 6-7, 1991, str. 24

умри,⁵ била је главна у спектаклу извођеном за гледаоце. У Медијаниној околини откривена је статуета „Гладијатор“- у борбеном ставу (слика 2.), леве ноге повијене у колену. Груди су заштићени кожним оклопом а глава шлемом са перјаницом и спуштеним везиром преко лица. Кратке панталоне, масивни опасач, на десној руци кожна рукавица, у левој повијеној руци дршка мача или секире чије сечиво недостаје⁶.

Сл.1. Бронзана капија (Извор: Народни музеј, Ниш)

Сл.2. „Гладијатор“- у борбеном ставу (Извор: Народни музеј, Ниш)

Сл.3. Бронзана лампа (Извор: Народни музеј, Ниш)

⁵ Живановић, 2011, стр. 20.

⁶ Зборник радова бр. 10, 2001, стр.36

Пронађена је и бронзана лампа- лађа (слика 3.), њена светлост симболизује светлост божанске речи, а присуство у гробу представља симбол светлости и блаженства које се за умрлог молитвом услишавало⁷. **Сирмијум** (Сремска Митровица) у годинама победе и успеха Римских освајања добија у јужном делу царску *палату са хиподромом* која по структури наликује Галеријевој палати у Солуну. У Сирмијуму постојала је стаза која се искључиво користила за трке кочија. Тркалишна стаза била покривена 30 центиметара дебелом смесом речног шљунка и песка испод чега је била мрежа канала за дренажу (слика 4.).

Сл.4. Реконструкција Сирмијума са хиподромом и пронађена римска опрема (Извор: Војни Музеј, Београд)

Двоколице за трку су биле доста једноставнијег облика и мање тежине у односу на борбене верзије. Мала полуотворена платформа на точковима, везана крутом везом са коњима којима је `возач` управљао бичем и амовима. Возачи су код Римљана били везани за кола и у случају пада би морали брзо да секу врпцу која их је држала да би спасли свој живот док су се у Грчкој возачи рукама држали за врпцу. Најчешћа су била кола са четири коња иако је било и екстремних случајева са по 10 коња којима су могли управљати само најспретнији возачи. Лук и стрела је историјски коришћено не само у ратовању, већ и за лов владара вештих у гађању циља јашући, дакле као зачетак савременог рекреативног вежбања или професионалног бављења стреличарством као спортом⁸. У *Felix Romuliana* палати (археолошко налазиште близу Зајечара) откривен је мозаик са мачем и штитовима, призори лова помоћу соколова, призори лова Диониса и пантера. Пронађена је и скулптура коњаника у лову са догом која за ногу

⁷ Зборник радова бр.1, 1985, стр. 497

⁸ Bokan, i sar. 2014, str. 17

гризе вепра (слика 5.). Коњаник би могао бити и цар, претпоставља Бора Димитријевић, директор Народног музеја у Зајечару.

Сл. 5. Коњаник у лову (Извор: Народни музеј, Зајечар.)

Сл.6. Бронзани орао са позлатом (Извор: Археолошки парк Виминацијум)

Балканска Помпеја на **Виминацијуму** (у близини Старог Костоца, 12 километара од Пожаревца) био је један од најзначајнијих римских градова и војних логора у периоду од I до IV века. Унутар и око града, који се протезао на 450 хектара, откривени су амфитеатар (једини амфитеатар у централнобалканском и југоисточном делу Европе, који је могао да угости 12.000 гледалаца), монументалне зграде, тргови, улице, купатила, хиподром. Археолози су открили и бронзаног орла са позлатом, који је био постављен на двоколицама (слика 6.).

ЗАКЉУЧАК

Физичко вежбање у сврху војних вежбања било је директно намењено припреми војника за војну одбрану и освајања, као и Старој Грчкој. У римској војсци физичка активност је примарно коришћена за јачање физичких способности, али је у каснијем периоду све више коришћена за гладијаторске, и циркуске борбе. Модеран човек је постао само пасивни гледалац телевизије, сличан гледаоцима у циркусу. База физичког вежбања припада филогенетским формама кретања: ходање, трчање, скакање, које су биле основне форме мењане и усавршаване кроз историју. Реконструкцијом помоћу примарних извора података стиче се потпунија и прецизнија слика о римском војевању на територији данашње Србије. Записано је "Нека се зна

да је један од главних разлога римске владавине над тадашњим светом био тај што су увек одбацивали стару тактику чим би научили нову " ⁹. Користећи примарне изворе треба оживети сенке прошлости и открити шта треба бити потрага у будућности. При том не мислећи на злато и драго камење као богатство, „јер вредна открића имају своју сопствену тежину, сјај им није потребан“¹⁰. Пре свега мислити на археолошки вредне и значајне предмете којима сазнајемо о прошлости и животу људи. Историја и данас живи ако узмемо да је живот знак: постојања, вредности, вере, љубави. Живот је идентичан борби гладијатора у арени, који не одустаје иако испред себе има непобедивог противника; или хришћанина који каже „... не чините зло никоме, радите оно што је добро..., а изнад свега треба да буде правда“ и нема одустајања „...јер се борбом задобија и царство небеско...“ (Св.Сава ¹¹). Наше откривање остатака прошлости нека помогне у откривању величанствености, и како материјалног, тако и духовног сјаја и богатства прошлих времена.

Физичка активност Римљана намењена је била првенствено јачању снаге и ефикасности римских војника тога доба, али је прерасла у циркуске игре. Физичко вежбање и спорт данас све више поприма театарност гладијаторских борби у арени, са основним смислом забављања или победе по сваку цену, због зараде. Треба се храбро борити да физичка вежба остане храна за тело и дух човека¹². Спорт би требало да остане спортско надметање, размена искуства и упознавање нација међусобно. Међусобно дружење људи различитих вера, боја, и моторичких вештина и искуства. То треба да буде мисија спорта и људска визија за будућност. Физичка култура тела и духа као мост између векова и нација.

ЛИТЕРАТУРА И ИЗВОРИ

1. Бокан, Божо., Бокан, Марко., Марковић, Милош. *Сцене телесног вежбања на мозаицима раног хришћанства*, Зборник сажетака: "Антрополошки и теоантрополошки поглед на физичке активности од Константина Великог до данас", Ед: Ненад Живановић, Ниш: Факултет спорта и физичког васпитања, 2014.

⁹ Montesquieu, стр. 24.

¹⁰ Татић-Ђурић, 1960, стр. 238

¹¹ Јаковљевић, 2014, стр. 3

¹² Митић, 2012, str.248.

2. de Secondat Montesquieu, Charles. *Considerations on the Causes of the Greatness of the Romans and Their Decline*. Free Press, 1965.
3. Јаковљевић, Митар., Аикидо, Просвета, Ниш, 2014.
4. Мирковић, Мирослава. "Sirmium—its History from the I Century AD to 582 AD." *Сирмиум И, Археолошки институт САН, Београд* 1971.
5. Митић, Наташа. Царски сјај Медијане, колевке физичке активности у Србији у доба Константина Великог, Зборник радова : "*Антрополошки и теоантрополошки поглед на физичке активности од Константина Великог до данас*", Ед: Ненад Живановић, Ниш: Факултет спорта и физичког васпитања, 2012.
6. Татић-Ђурић, Мирјана. *Једна касно-античка лампа из збирке Народног музеја у Београду*, Жива Антика, X/1-2, Скопље. , 1960.
7. Зборник радова бр. 10, Народни музеј, Ниш, 2001.
8. Зборник радова бр. 5, Нишки културни центар, Ниш, 2007.
9. Зборник радова бр. 6-7, Народни музеј, Ниш, 1991.
10. Зборник радова бр.1, Народни музеј, Ниш, 1985.
11. Живановић, Ненад. *Апологија физичког вежбања*. Ниш: Паноптикум, 2011.

RECONSTRUCTION OF ROMAN LEGIONS WITH PHYSICAL EXERCISE'S EXAMPLES ON THE TERRITORY OF SERBIA.

SUMMARY

Searching for materialized time in the form of architectural remains, tools and weapons, cult and magic objects in Serbia, archaeologists "captured" the time in which there were intense physical activities in this area, martial arts arenas, race track, thermal baths, and luxurious villas with mosaics.

Using combined historical and description method, analyses was taken from the primary sources of data of the Romans' legion leftovers, which were found in museums of the following cities: Belgrade, Nis, Pozarevac and Jagodina on the Serbian territory.

Physical exercise was known as military exercise, and it was directed to the better military preparation of the future warriors, just like it was done in Greece. Primary, physical activity of Romans was intended to strengthening power and efficiency of Roman soldiers of that time, but later it grew into circus games. Modern man is becoming a passive watcher of sports on TV, than an active participant. Physical exercise forms that belonged to phylogenetic form of a human motion like basic forms of motion: walking, running, throwing, jumping in modified form of performing, kept their primary form trough history. The examples of physical exercise in Roman time in Serbia were: running, throwing a disk, throwing a spear, wrestling, fencing, swimming, equitation contest, shooting a bow, fight with wild animals, gladiator fights, chariot race. The discussion gives an explanation of the objects and a critical review of sources. With multidisciplinary cooperation, firstly, with archeological and military historical museums across the Serbia, this work can

help in demystification how of exercising soldiers, as well as military strategies of Roman legions in this region.

Keywords: Roman soldier, gladiator fights, museum,

РЕКОНСТРУКЦИЯ И ФИЗИЧЕСКАЯ АКТИВНОСТЬ РИМСКИХ ЛЕГИОНОВ НА ТЕРРИТОРИИ СЕРБИИ

РЕЗЮМЕ

В исследовании совершается попытка собрать ценные свидетельства о физической активности на территории Сербии, которые оставляет нам история, а археология пытается прояснить. Разыскивая материализованное время археологи "поймали" момент, в когда на территории нынешней Сербии были: интенсивная физическая активность и отдых римских легионов и императоров, на основании обнаруженных боевых аренах, гоночных трасс, термальных ванн, и роскошных вилл с мозаиками. Считается, что физические упражнения были предназначены в первую очередь для повышения силы и эффективности римских солдат. Многопрофильным сотрудничеством в первую очередь с археологическими и военно-историческими музеями по всей Сербии эта работа может помочь в демистификации не только способов тренировки солдат, производства, хранения и ношения оружия, но и военных стратегий римских легионов в этой области. Все то может быть на пользу и людям из области искусства и современным военным школам.

Ключевые слова: физические упражнения, музей, искусство, армия.

Захвалност

Аутор се захваљује на помоћи у прикупљању релевантне литературе као и стручном тумачењу историјске грађе кустосима Народног музеја у Нишу, и Војног музеја Калемегдан у Београду.